

Kołodziejczyk, Arkadiusz

"Pochwała historii powszechnej : księga ofiarowana prof. dr. hab. Andrzejowi Bartnickiemu w dwudziestą rocznicę utworzenia Ośrodka Studiów Amerykańskich Uniwersytetu Warszawskiego i w czterdziestolecie pracy naukowej", Warszawa 1996

Rocznik Mazowiecki 10, 253-257

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Arkadiusz Kołodziejczyk

***Pochwała historii powszechnej. Księga ofiarowana
prof. dr. hab. Andrzejowi Bartnickiemu
w dwudziestą rocznicę utworzenia Ośrodka Studiów
Amerykańskich Uniwersytetu Warszawskiego
i w czterdziestolecie pracy naukowej, Warszawa 1996***

S tary zwyczaj ofiarowywania wybitnym naukowcom, twórcom szkół naukowych, wychowawcom całych pokoleń pracowników nauki Ksiąg Pamiątkowych z okazji jubileuszy ich pracy twórczej, znalazł kolejny wyraz w postaci *Księgi* ofiarowanej Profesorowi Andrzejowi Bartnickiemu. Okazją ku temu stały się dwie okrągłe rocznice: pierwsza — 40-lecie pracy naukowej, związana przede wszystkim z osiągnięciami Profesora i gronem Jego uczniów; druga — 20-lecie istnienia Ośrodka Studiów Amerykańskich Uniwersytetu Warszawskiego, którego Jubilat był organizatorem i pierwszym dyrektorem w latach 1976-1979. Bez tej placówki nie sposób wyobrazić sobie wielkiego postępu badań amerykańskich jaki miał miejsce w tym okresie, jak również licznych publikacji z *Encyklopedią Historii Stanów Zjednoczonych*¹ na czele. Podkreślenie ogromnej roli Ośrodka w zacieśnianiu polsko-amerykańskiej współpracy naukowej jest w tym wypadku zabiegiem absolutnie pierwszoplanowym.

Profesor Andrzej Bartnicki jest nie tylko jednym z czołowych polskich badaczy najnowszej historii powszechnej i autorem bądź redaktorem naukowym i współautorem 18 książek². Jest także — co w dzisiejszych czasach nie zawsze idzie w parze z pasją badawczą — wybitnym dydaktykiem, nauczycielem, a przede wszystkim organizatorem badań naukowych.

Urodził się w 1933 r. w Raczynie, studia historyczne na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego ukończył w 1957 r. Tutaj napisał w 1966 r.

¹ *Encyklopedia Historii Stanów Zjednoczonych Ameryki. Dzieje polityczne (od Deklaracji Niepodległości do współczesności)*, pod red. A. Bartnickiego, K. Michałka, I. Rusinowej, Warszawa 1992, wyd. II, Warszawa 1993.

² Do najcenniejszych należą niewątpliwie: *Pierwszy front II wojny światowej (konflikt włosko-etiopski 1935-1937)*, Warszawa 1971; *Konflikty kolonialne 1869-1939*, Warszawa 1971; *Historia Etiopii*, Wrocław 1971 (wyd. ros. 1976, wyd. niem. 1978); *Egipt i Sudan w polityce Wielkiej Brytanii 1882-1936*, Warszawa 1974; *Encyklopedia historii Stanów Zjednoczonych...*; *Walka o Morze Czerwone 1527-1868*, Warszawa 1995; *Historia Stanów Zjednoczonych Ameryki*, t. 1-5, Warszawa 1995 (redaktor i współautor).

dysertację doktorską, w 1973 r. uzyskał stopień doktora habilitowanego, a w 1977 r. — profesora. Odbył wiele zagranicznych podróży i staży naukowych, wielokroć pracował w Stanach Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Niemczech. Równocześnie z pracą naukową piastował liczne stanowiska, był m.in. wicedyrektorem Instytutu Historycznego UW (1975-1976), od 1982 r. jest nieprzerwanie kierownikiem Katedry Historii Stanów Zjednoczonych i Dziejów Powszechnych XIX i XX w. W latach 1990-1994 pełnił obowiązki przewodniczącego Rady Naukowej Ośrodka Studiów Amerykańskich UW, a wcześniej — w latach 1976-1979 — Rady Naukowej Instytutu Krajów Rozwijających się Polskiej Akademii Nauk. Od 1986 do 1988 r. był wicedyrektorem Polish Studies Center w Indiana University.

Jako człowiek wielce czynny naukowo, obdarzony ponadto pasją działania, Profesor znalazł najpełniejsze pole dla swej aktywności jako organizator i rektor Wyższej Szkoły Humanistycznej w Pułtusku. W ciągu zaledwie kilku lat stworzył wielowydziałową, prywatną wyższą uczelnię, plasującą się wysoko w rankingu niepaństwowych szkół wyższych. Nie od rzeczy będzie zauważyć, iż WSH stała się wielkim czynnikiem miastotwórczym i dzięki tej uczelni pozostający w przysłowiowym marazmie Pułtusk wyraźnie „odżył”, przystosowując się szybko do nowych warunków zaistniałych po przełomie 1989 r. Uczelnia wypełnia też systematycznie poważną lukę edukacyjną, w postaci braku studiów wyższych, u znacznej liczby nauczycieli północnego Mazowsza. Dzięki przychylności władz WSH z Jego Magnificencją Rektorem na czele, odbyło się już wiele konferencji naukowych o profilu regionalnym, których efektem stały się m.in. wydawnictwa historyczne³.

Zajmując się zarówno dziejami Afryki Północnej i Środkowowschodniej, dziejami Azji, jak i historią Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, Profesor Andrzej Bartnicki zgromadził wokół siebie poważne grono przyjaciół, współpracowników i uczniów (ponad 140 prac magisterskich i doktorskich). Zainteresowania tak licznej grupy ludzkiej muszą być z natury rzeczy rozległe, a często wielce od siebie rozbieżne. Chcąc wybrnąć z tego trudnego dylematu redaktorzy Księgi — uczniowie Profesora: Zbigniew Kwiecień, Krzysztof Michałek, Lidia Mularska-Andziak i Halina Parafianowicz — zdecydowali się podzielić teksty na dwie grupy. W pierwszej pomieścili w porządku chronologicznym artykuły i przyczynki z historii powszechnej i Polski; w drugiej w podobnym uszeregowaniu chronologicznym przedstawili artykuły dotyczące historii, literatury i kultury amerykańskiej oraz kontaktów i stosunków polsko-amerykańskich. Nie było to zadanie łatwe, zważywszy na chronologiczną rozpiętość prezentowanych zagadnień — od starożytności po lata dziewięćdziesiąte XX wieku. W sumie prace swoje ofiarowało Jubilatowi aż 56 osób!

Tytuł dzieła — zaczerpnięty z eseju prof. Henryka Samsonowicza — nawiązuje nie tyle do klasycznych studiów Marca Blocha (*Pochwała historii*), lecz do

³ Np. *Wiś — chłopi — ruch ludowy na północnym Mazowszu w XX wieku*, Ciechanów 1996 (materiały konferencji zorganizowanej przez Ciechanowskie Towarzystwo Naukowe i WSH w Pułtusku 12 I 1996 w Ciechanowie).

wspólnej wizji historii powszechnej, kreowanej w pracach naukowych i konfrontowanej przez historyków polskich oraz amerykańskich. Ta wspólna wizja, znalezienie wspólnego języka i kryteriów redakcyjnych, znalazła finał m.in. w pięciotomowej edycji *Historii Stanów Zjednoczonych Ameryki* (Warszawa 1995), której A. Bartnicki był współredaktorem i współautorem. Zamieszczone w *Księdze* materiały unaoczniają, że bez międzynarodowej współpracy naukowej niemożliwym byłoby poważne myślenie o zgłębianiu dziejów powszechnych, wskazują także na ścisły związek pomiędzy teraźniejszością a przeszłością. Kilka szkiców prezentuje osobiste wspomnienia i refleksje autorów dotyczące okresu tworzenia Ośrodka Studiów Amerykańskich. Tom zamyka aneks przedstawiający korespondencję z lat 1976-1996, stanowiącą swoistą dokumentację współpracy Profesora z dyplomatami i naukowcami amerykańskimi, oraz Jego działalności na polu naukowo-badawczym i popularyzatorskim.

Nie sposób zaprezentować w poniższym przeglądzie dokładnie wszystkich pomieszczonych w tomie opracowań, szkiców, przyczynków i materiałów. *Księgę* otwiera list gratulacyjny od ambasadora USA w Polsce Nicholasa A. Reya z dnia 9 VIII 1996 r. Pierwszy zauważalny blok tematyczny stanowią teksty poświęcone zagadnieniom metodologicznym. Henryk Samsonowicz pisze o uniwersalności i znaczeniu badań nad historią powszechną (*Pochwała historii powszechnej*), Włodzimierz Lengauer nakreślił kilka uwag na temat badań nad historią starożytną, Andrzej Wyczański przedstawił rozważania nad nowocześnie pojętymi badaniami społecznymi, a Jerzy Maternicki omówił trzy modele szkolnej historii najnowszej, realizowane w szkołach polskich po 1918 r.

Kilka kolejnych tekstów dotyczy dziejów dawnych. Jerzy Danielewicz skupił się na greckim epigramie żałobnym, Edward Potkowski prześledził dzieje problematyki czarów i czarownic, Jan Tyszkiewicz i Ewa Widy-Tyszkiewicz omówili euroazjatyckie trucizny roślinne stosowane w walce, a János Mazsu wskazał na relacje pomiędzy industrializacją a alfabetyzacją społeczeństw XIX-wiecznej Europy (*Industrialization and Alphabetization*) Miroslav Hroch pisał o formowaniu się pojęcia Europy Środkowej począwszy od XVIII w. (*Mittel-europa als historische realität*), Wiesław Olszewski zaprezentował chińską doktrynę państw buforowych w XIX w., Bronisław Nowak opisał pierwszą misję dyplomatyczną z Bugandy do Wielkiej Brytanii w 1879 r., a Joanna Mantel-Niečko genezę stolicy Etiopii — Addis Abeby, założonej w 1886 r., z kolei Michał Tymowski przedstawił ciekawy przyczynek do dziejów francuskiego Sudanu Zachodniego, relacjonujący uwolnienie niewolników majora Quiquandona w 1895 r. (wiele lat po zniesieniu niewolnictwa).

W dalszej części *Księgi* Wiesław Dobrzycki przeanalizował główne kierunki stosunków międzynarodowych na półkuli zachodniej w latach 1890-1918, Tomasz Wituch opisał wysiłki Włoch w dążeniu do wielkomocarstwowego statusu (lata 1902-1922), zaś Maria Wawrykowa przedstawiła przyczynek do dziejów reformy szkolnictwa w Niemczech w XIX w. Leszek Jaśkiewicz zaprezentował memoriał gen. Aleksego Karcowa z 1864 r. *O problemie czeczeńskim*, który, rozpatrywany na 130 lat przed wybuchem wojny, dobitnie obrazuje ścisłe

związki pomiędzy przeszłością a terażniejszością. Józef Ryszard Szaflik opracował cztery dokumenty z Centralnego Archiwum Państwowego we Lwowie, ukazujące spór Gabriela Narutowicza z Henrykiem Sienkiewiczem o oblicze polityczne Komitetu Weveyskiego (1915 r.), Waldemar Michowicz skupił się na polsko-brytyjskich kontrowersjach wokół problemu rozbrojenia w latach 1931-1933, Paweł Wieczorkiewicz opisał wizytę marszałka Tuchaczewskiego w Paryżu w lutym 1936 r., a Andrzej Feliks Grabski zajął się analizą „świętej księgi stalinizmu” — *Historii Wszeczwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików)* — *Krótkiego kursu* (301 wydań w 67 językach o łącznym nakładzie 42 816 tys. egzemplarzy). Czesław Madajczyk naświetlił stosunek intelektualistów europejskich do II wojny światowej, Jarema Maciszewski odsłonił nieznane fakty dotyczące zamysłu formowania w ZSRR polskiej dywizji jeszcze przed wybuchem wojny niemiecko-radzieckiej w 1941 r., Romuald Turkowski wskazał najważniejsze problemy z dziejów emigracyjnego Polskiego Stronnictwa Ludowego w Wielkiej Brytanii w latach 1944-1989, Lidia Milka opisała barwne życie paszy Marrakeszu — Thami el Glai — „czarnej legendy Maroka”. Część pierwszą Księgi zamyka szkic Janusza Daneckiego dotyczący islamskiego fundamentalizmu.

Część druga — „amerykańską” — otwiera rozprawa Jerzego Gąssowskiego o archeologii północno-amerykańskiej, następnie Krzysztof Ostrowski i Henry Teune omawiają 30 lat empirycznych badań porównawczych nad systemem władzy lokalnej w Polsce i w Stanach Zjednoczonych. Maria Bogucka sięgnęła do źródeł na temat pierwszych kontaktów Gdańska z Ameryką, Irmina Wawrzyczek opisała uwarunkowania relacji i zachowań seksualnych w siedemnastowiecznej Wirginii i Marylandzie, Izabella Rusinowa wychwyciła amerykańskie koneksje Juliana U. Niemcewicza, a Juliusz A. Chrościcki przedstawił kilkuletni pobyt Thomasa Jeffersona w końcu XVIII w. w Paryżu. Dwa kolejne szkice: Piotra Skurowskiego *European Images and Models in the Urban Vision of Frederick Law Olmsted* i Kennetha Moore *The transformation of the American City* stanowią przyczynek do dziejów architektury i urbanizacji amerykańskiej. W dalszych rozprawach Stanisław Sierpowski opisał wpływ Woodrowa Wilsona na powstanie systemu mandatowego, Bogusław Winid — okoliczności dymisji sekretarza stanu Roberta Lansinga w 1920 r., Halina Parafianowicz nakreśliła sylwetkę Eleonory Roosevelt, a Zbigniew Kwiecień biografię filipińskiego rewolucjonisty XX wieku — Luisa Taruca. Lidia Mularska-Andziak omówiła stanowisko USA wobec wybuchu hiszpańskiej wojny domowej, natomiast Jan Ciechanowski przybliżył czytelnikom kontakty premiera Rządu RP na Uchodźstwie Stanisława Mikołajczyka z prezydentem Rooseveltem przed wybuchem powstania warszawskiego. Adam Koseski przedstawił kwestię bułgarską w polityce USA w latach 1944-1947, Krzysztof Michałek pisał o oddziaływaniu mowy Winstona Churchilla w Fulton na świadomość społeczną Amerykanów, Andrzej Mania poddał analizie stanowisko dyplomacji amerykańskiej wobec agresji ZSRR przeciw Węgrom w 1956 i Czechosłowacji w 1968 r. Kolejna rozprawa — Andrzeja Bryka — sięga do źródeł konserwatywnej rewolucji kulturalnej w USA.

W następnych studiach i przyczynkach Andrzej Skrzypek zlokalizował miejsce Polski w orbicie polityki Stanów Zjednoczonych lat osiemdziesiątych, Adam Miłobędzki opisał gmach PASTY — pierwszy wzór amerykańskiego „drapacza nieba” w Warszawie, wybudowany w latach 1908-1910. Longin Pastusiak sięgnął do przepowiedni końca świata funkcjonujących w kulturze i świadomości Amerykanów, Eugeniusz Czaplejewicz przeanalizował wzorzec chaosu w literaturze XX wieku, a Edward Kasparski wzajemne oddziaływanie historii, narratywizmu i literatury pięknej. Stanisław Dubisz zaprezentował wyniki badań nad językiem Polonii w USA, Janusz Rohoziński sięgnął do wątku amerykańskiego w twórczości Mirona Białoszewskiego (*Obmąpywanie Europy, AAAmeryka. Ostatnie wiersze*, Warszawa 1988), a Stanisław Siekierski skupił się na recepcji prozy amerykańskiej w Polsce po II wojnie światowej — od Hemingwaya do Ludluma.

Cztery końcowe prace dotyczą wątków osobistych i refleksji autorów na temat Ośrodka Studiów Amerykańskich i osoby Profesora Andrzeja Bartnickiego. Robert H. Ferrel zaprezentował kilka uwag na temat rękopisów amerykańskich badanych przez polskich historyków, Mary Ellen Salt sięgnęła do swoich wspomnień z okresu organizowania Ośrodka, a Władysław Góralski omówił wkład prof. A. Bartnickiego w rozwój badań amerykaństycznych. Na zakończenie Leonard J. Bałdyga podsumował 20-lecie funkcjonowania Ośrodka Studiów Amerykańskich.

Omówienie Księgi ofiarowanej Profesorowi A. Bartnickiemu byłoby niepełne bez przedstawienia kilku drobnych uwag. Literówki są plagą niemal każdego wydawnictwa od chwili, gdy cykl produkcyjny książki uległ wydatnemu skróceniu. W niektórych tekstach jest ich jednak zbyt wiele. Zasadniczym mankamentem tej pięknie wydanej książki jest jednak brak bibliografii prac Jubilata. Oto mogli się postarać uczniowie Profesora — redaktorzy Księgi. Bez prezentacji dorobku naukowego — imponującego przecież — tom wydany wspólnym wysiłkiem Instytutu Historycznego UW, Ośrodka Studiów Amerykańskich UW i Wyższej Szkoły Humanistycznej w Pułtusku jest uboższy. A szkoda.